

ПРИБОЩАВАЩИЯТ БИЗНЕС – ИНСТРУМЕНТ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА БЕДНОСТТА И СОЦИАЛНО ВКЛЮЧВАНЕ¹

Доц. д-р Анастасия Марчева
Проф. д-р Ядвига Чибурене
Ас. Миглена Вачевска
Докт. Таня Николова

Резюме

В началото на 21 век в търсене на иновативни решения, свързани с устойчив, интелигентен и приобщаващ растеж, се обръща особено внимание към уязвимите слоеве на населението с ниски доходи като източник на растеж. Два израза завоюват вниманието на изследователите в търсене на синергия – приобщаващ бизнес (inclusive business) и дъното на пирамидата (bottom of the pyramid).

Целта на изследването е да се разкрият възможности за прилагане на добри световни практики в областта на приобщаващия бизнес като инструмент за намаляване на бедността и социално включване. Реализирането на целта е свързано с изпълнение на основните задачи: изследване равнището и факторите за бедността; представяне на модели и добри практики на приобщаващ бизнес; уточняване на полета на взаимодействие между глобални цели за устойчиво развитие, устойчив растеж и приобщаващ бизнес. *Обект* на настоящото изследване е приобщаващият бизнес като инструмент за намаляване на бедността и социално включване. *Предмет* на изследването са бизнес моделите за прилагане на приобщаващия бизнес. *Тезата*, която се защитава, е, че: приобщаващият бизнес е иновативен инструмент за преодоляване на бедността и социално включване. Чрез неговото прилагане е възможно постигане на устойчив, иновативен и приобщаващ растеж.

Устойчивостта на тематиката за бедността е свързана с факта, че бедността поставя много доминанти в развитието на света. В търсене на решения за нейното преодоляване приобщаващият бизнес се явява като бизнес модел, който има възможности за прилагане.

Ключови думи: бедност, безработица, социално изключване, устойчив растеж, приобщаващ бизнес.

JEL: I32; I38; I38; J64; L20.

¹ Участието на авторите в разработката е както следва: доц. д-р Анастасия Марчева – резюме, увод, т. 1, 2, 4 и заключение; проф. д-р Ядвига Чибурене – т. 5; ас. Миглена Вачевска – т. 3; докторант Таня Николова – т. 6.

INCLUSIVE BUSINESS – A TOOL FOR POVERTY REDUCTION AND SOCIAL INCLUSION

Assoc. Prof. Anastasiya Marcheva, Ph.D.
Prof. Jadviga Chiburienė, Ph.D.
Assist. Prof. Miglena Vachevska
Tanya Nikolova, Ph.D. Student

Abstract

At the beginning of the 21st century in search of innovative solutions relating to smart, sustainable and inclusive growth, particular attention is paid to the vulnerable layers of population with low incomes as a source of growth. Two expressions are in the focus of attention of researchers in search of synergy – inclusive business and bottom of the pyramid.

The *purpose* of this study is to reveal opportunities for implementing international best practices in the field of inclusive business as a tool for poverty reduction and social inclusion. The realization of the goal set involves performing the main tasks: studying the level and factors of poverty; presenting models and best practices of inclusive business; specifying the fields of interaction between global goals for sustainable development, sustainable growth and inclusive business. The *object* of this study is inclusive business as a tool for poverty reduction and social inclusion. The *subject* of the study are business models for the implementation of inclusive business. The *thesis* argued is that: inclusive business is an innovative tool to tackle poverty and social inclusion. Through its implementation it is possible to achieve sustainable, innovative and inclusive growth.

The sustainability of the topic of poverty is linked to the fact that poverty puts a lot of dominants in the world development. In search of solutions to overcome this the inclusive business appears to be a business model that has potentialities for application. Inclusive business is an innovative tool to tackle poverty and social inclusion.

Keywords: poverty, unemployment, social exclusion, sustainable growth, inclusive business.

JEL: I32; I38; I38; J64; L20.

УВОД

В началото на 21 век в търсене на иновативни решения, свързани с устойчив, интелигентен и приобщаващ растеж, се обръща особено внимание към уязвимите слоеве на населението с ниски доходи като източник на растеж. Два израза завоюват вниманието на изследователите в търсене на

синергия – приобщаващ бизнес (inclusive business) и дъното на пирамидата (bottom of the pyramid).

Устойчивостта на тематиката за бедността е свързана с факта, че бедността поставя много доминанти в развитието на света. В търсене на решения за нейното преодоляване приобщаващият бизнес се явява като бизнес модел, който има възможности за прилагане.

Моделите на приобщаващия бизнес предоставят уникален начин за осъществяване на бизнеса, при който всички участващи страни печелят. За компаниите моделите на приобщаващия бизнес предоставят възможност за растеж и конкурентно предимство. За държавата приобщаващият бизнес е ефективен подход за социално-икономически растеж и развитие. За населението моделите на приобщаващ бизнес са източник на заетост, устойчиви доходи, социално включване и за по-добър живот.

Терминът приобщаващ бизнес е въведен от Световния съвет на бизнеса за устойчиво развитие (World Business Council for Sustainable Development, 2005). Вложената в него идея се свързва с предприятия, които осъществяват дейност, водеща до намаляване равнището на бедност и създаване на ползи за малоимотните слоеве, при което те запазват възможността за печалба.

В световната практика е реализиран значителен брой добри практики. Изучаването и адаптирането на моделите на приобщаващ бизнес е предпоставка за намаляване на бедността и социално включване и една възможност за изкачване към върха на пирамидата.

Целта на изследването е да се разкрият възможности за прилагане на добри световни практики в областта на приобщаващия бизнес като инструмент за намаляване на бедността и социално включване. Реализирането на целта е свързано с изпълнение на основните задачи: изследване равнището и факторите за бедността; представяне на модели и добри практики на приобщаващ бизнес; уточняване на полета на взаимодействие между глобални цели за устойчиво развитие, устойчив растеж и приобщаващ бизнес. *Обект* на настоящото изследване е приобщаващият бизнес като инструмент за намаляване на бедността и социално включване. *Предмет* на изследването са бизнес моделите за прилагане на приобщаващия бизнес. *Тезата*, която се защитава, е, че: приобщаващият бизнес е иновативен инструмент за преодоляване на бедността и социално включване. Чрез неговото прилагане е възможно постигане на устойчив, иновативен и приобщаващ растеж.

1. Измерения на бедността в България и ЕС

През 2000 г. Европейският съвет декларира, че броят на хората, живеещи под прага на бедността, е неприемлив. Осем години по-късно Европейската комисия посочва, че борбата с бедността и социалното из-

ключване остават предизвикателство. През 2015 г. ООН утвърди 17 Глобални цели за устойчиво развитие (SDGs), които са доразвитие на Глобалните цели на хилядолетието (DMGs). Първата цел и в двата документа е изкореняване на бедността във всичките ѝ форми и навсякъде (United Nations, 2015). В отговор на стратегия „Хоризонт 2020“ Европейският съюз си поставя за цел намаляване броя на застрашените от бедност или социално изключване с 20 млн. души, а националната цел на България е намаляване на застрашените от бедност или социално изключване с 260 хил. души.

Бедността и социалното изключване се разпространяват по-осезаемо след световната финансова криза, засягайки цялата палитра от уязвими групи: лицата в нетрудоспособна възраст; самотни родители, многодетни семейства; отдалечени от пазара на труда в трудоспособна възраст; лица на социално подпомагане; лица без или с ниско образование и квалификация, неграмотни или ниско грамотни лица; роми; хората с увреждания; други.

В Таблица 1 е представена информация за бедността и социалното включване в ЕС и България.

Таблица 1
Бедност и социално включване в ЕС и България (%)

Индикатори за бедност и социално включване по области (Отворен метод за координация)	Година на провеждане на изследването (референтна година на дохода)	ЕС	България
Риск от бедност (60% от медианния еквивалентен разполагаем доход)	2011 (2010)	16.8	22.2
	2015 (2014)	17.3	22.0
Лица, живеещи в материални лишения	2011 (2010)	8.8	43.6
	2015 (2014)	8.1	34.2
Лица, живеещи в домакинства с безработни или в домакинство с нисък интензитет на икономическа активност (лица във възрастовата група 0-59 навършени години)	2011 (2010)	10.5	11.0
	2015 (2014)	10.5	11.6
Население в риск от бедност или социално изключване (комбиниран индикатор)	2011 (2010)	24.3	49.1
	2015 (2014)	23.7	41.3

Източник: http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/Europe2020/Target5_POV.xls

Бедността има своя картография. В Таблица 2 са предоставени данни за регионалното измерение на бедността в България по райони на планиране. Маркирани са най-ниските и най-високите стойности на показателите.

Таблица 2

Картография на бедността в България

Индикатори за бедност и социално включване по области (Отворен метод за координация)		Година на провеждане на изследването (референтна година на дохода)	Северозападен	Северен централен	Северозточен	Югоизточен	Югозападен	Южен централен	България
[OV-1] Линия на бедност (лева)	Едно лице	2011 (2010)	2730	3050	3179	3362	4369	3067	3420
		2015 (2014)	3315	3637	3810	3725	5013	3390	3910
	Двама възрастни с две деца под 14 години	2011 (2010)	5734	6405	6676	7060	9176	6440	7182
		2015 (2014)	6961	7637	8001	7823	10527	7118	8210
[OV-1a] Относителен дял на бедните, общо (%)		2011 (2010)	22.8	21.7	22.2	23.0	19.0	21.3	22.2
		2015 (2014)	21.6	17.3	23.1	19.7	20.6	25.9	22.0
[OV-2] Неравенство в разпределението на дохода, общо (Отношение между доходите на най-бедните и най-богатите 20% от домакинствата)		2011 (2010)	6.7	6.5	6.4	6.7	5.6	5.4	6.5
		2015 (2014)	6.5	4.8	7.3	6.5	6.7	7.0	7.1
[SI-C2] Неравенство в разпределението на дохода (Коефициент на Джини)		2011 (2010)	36.0	35.4	34.4	34.5	32.7	31.4	35.0
		2015 (2014)	34.1	29.8	37.8	34.6	37.1	34.7	37.0
[OV-C11] Относителен дял на бедните преди социалните трансфери, общо		2011 (2010)	43.6	45.7	42.1	43.0	36.9	41.9	41.7
		2015 (2014)	48.6	43.4	43.8	41.0	40.2	47.2	42.0
[SI-C6] Относителен дял на бедните преди социалните трансфери, общо (с включени пенсии)		2011 (2010)	27.2	29.2	26.5	28.7	22.9	26.8	27.4
		2015 (2014)	30.0	24.2	29.7	25.2	26.6	32.7	28.4
[SI-P8] Процент от населението, живеещо с материални лишения, общо		2011 (2010)	45.4	51.6	45.8	49.8	34.5	44.4	43.6
		2015 (2014)	35.7	36.3	40.6	35.9	25.0	40.3	34.2
[SI-S1c]	Заети	2011 (2010)	6.5	8.6	7.4	8.7	8.0	7.3	8.2

Относителен дял на бедните по икономическа активност (за лица на 18 и повече години)		2015 (2014)	3.7	4.5	8.2	8.3	8.6	10.9	7.7
	Безработни	2011 (2010)	48.1	51.7	52.8	57.8	44.2	47.1	52.2
		2015 (2014)	45.5	44.2	50.6	43.9	50.9	61.3	53.3
	Пенсионери	2011 (2010)	27.2	23.6	25.6	25.3	31.2	24.7	28.6
		2015 (2014)	24.3	24.2	31.6	20.5	36.3	29.2	30.0
	Други неактивни	2011 (2010)	39.0	27.9	24.1	17.5	21.1	19.9	27.6
2015 (2014)		31.9	21.1	34.7	29.3	23.1	29.1	29.1	
[LVHL11] Лица, живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност, под 60 г. (% от съвкупността)	2011 (2010)	15.0	12.1	11.2	9.7	5.6	12.3	11.0	
	2015 (2014)	19.4	13.3	15.2	10.0	5.4	15.2	11.6	
[PEPS01] Комбиниран индикатор Население в риск от бедност или социално изключване (% от съвкупността)	2011 (2010)	51.2	57.3	50.8	53.0	41.4	49.9	49.1	
	2015 (2014)	42.1	44.2	48.0	41.1	34.3	46.9	41.3	

Източник: http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/data/timeseries/SILC_1.xls; http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/data/timeseries/SILC_2_raion.xls НСИ

Данните от Таблица 1 и 2 са показателни за големите различия в картографията на бедността в България и открояването на най-бедните райони в страната изисква активната намеса на държавата при реализацията на политиките в областта на бедността и социалното включване.

2. Роля на институциите в борбата с бедността – европейски измерения

В специалното издание на Евробарометър „Бедност и социално изключване“ (Poverty and Social Exclusion, 2010) е представено виждането на населението на европейските държави за ролята на институциите в борбата с бедността и социалното изключване.

В отговор на въпроса „Какво е Вашето мнение за твърдението, че бедността във Вашата страна е проблем, който изисква незабавна намеса на правителството?“ общо 89% от населението на ЕС отговарят, че са съгласни (53% напълно съгласни и 36% склонни да се съгласят). Делът на общо съгласните в България е 97% (76% напълно съгласни и 21% склонни да се съгласят). Най-висок е делът на съгласните в Гърция – 98%, а на несъгласните в Дания – 34%.

Съгласните, че различията в доходите на населението в днешно време са прекалено големи в ЕС, са 88%, в България – 96%, 97% са в Латвия и Словакия, а 65% – в Дания.

Съгласните, че *правителството трябва да гарантира, че богатството на страната се разпределя справедливо между всички граждани* в ЕС, са 85%, в България – 84%, а в Гърция – 96%. Дания е с най-висок дял на несъгласните – 29%.

Твърдението, че *богатите трябва да плащат по-високи данъци, за да може правителството да разполага с повече средства в борбата с бедността*, се подкрепя в ЕС от 79%, 89% – в България, 95% – в Латвия, а най-малко – 67% в Дания.

При наличие на икономически растеж в страната бедността изчезва автоматично сама по себе си – с това твърдение са съгласни 34% в ЕС, 62% – в България, 64% – в Литва и едва 14% – в Швеция.

Съгласие с твърдението, че *няма смисъл да се опитваме да се борим с бедността, защото тя винаги съществува*, изказват 37% в ЕС, 30% в България, 56% в Дания и 19% в Швеция.

Твърдението, че *неравенството в доходите е необходимо за икономическото развитие*, се подкрепя от 44% в ЕС, 32% в България (55% са несъгласни), 70% в Дания, а 74% са несъгласните в Гърция.

В ЕС *склонността да се доверяват на парламента* е 15%, а несклонните да се доверяват са 55%. За България стойностите са съответно 9% и 70%. В Литва 82% не са склонни да се доверяват на парламента, а 52% в Швеция са склонни да се доверят на парламента.

Склонни към недоверие към правителството в ЕС са 56%, в България – 59%, 81% – в Румъния и 21% – в Люксембург. Доверието в ЕС е 27%, в България – 22%, 37% – в Холандия и 10% – в Румъния. В Швеция 46% нито се доверяват, нито не се доверяват на правителството.

Доверието/недоверието към институциите, свързано с дейността им в борбата срещу бедността, е представено в табл. 3.

Таблица 3
Доверие/недоверие към институциите, свързано с дейността им в борбата срещу бедността (%)

Институция	Доверие/недоверие	ЕС	България	min	max
ЕС	Склонни да се доверят.	42	60	26 Германия	67 Словакия
	Не са склонни да се доверят.	48	28	28 България	67 Германия
Правителство	Склонни да се доверят.	32	42	11 Румъния	66 Люксембург
	Не са склонни да се доверят.	63	51	28 Люксембург	86 Румъния

Регионална или местна администрация	Склонни да се доверят.	50	35	30	70
	Не са склонни да се доверят.	44	53	Гърция Люксембург	Чехия Гърция
НПО и благотворителни организации	Склонни да се доверят.	62	22	22	81
	Не са склонни да се доверят.	31	55	България Австрия	Австрия Гърция
Религиозни институции	Склонни да се доверят.	48	21	21	66
	Не са склонни да се доверят.	45	63	България Малта	Малта Гърция
Частни компании	Склонни да се доверят.	36	20	20	52
	Не са склонни да се доверят.	55	61	България Малта	Австрия Гърция
Самите граждани	Склонни да се доверят.	59	44	43	69
	Не са склонни да се доверят.	34	37	Румъния Ирландия	Ирландия Гърция

Отговорите на въпроса „Кои са основните фактори, пораждащи бедността във вашата страна?“ с опция да бъдат посочени два от изброените, са представени в табл. 4.

Таблица 4
Основни фактори, пораждащи бедността в страната (%)

Фактор	ЕС	България	min	max
Глобализация	15	7	3 Латвия	29 Кипър
Недостатъчен икономически растеж	31	57	14 Люксембург	60 Унгария
Стремеж към печалба	29	21	3 Латвия	29 Кипър
Световната финансова система	22	24	10 Румъния	60 Унгария
Изпълнение на неадекватни или лошо ситуирани политики	37	45	23 Люксембург	50 Дания
Имиграция	20	2	2 България	33 Белгия
Неадекватна национална система за социална сигурност	20	28	4 Люксембург	39 Швеция

Представата за отговорността на институциите по отношение намаляването или предотвратяване на бедността в страната е следната (табл. 5):

Таблица 5

Отговорност на институциите по отношение намаляването или предотвратяване на бедността в страната (%)

Институция	ЕС	България	min	max
ЕС	10	8	2 Швеция	18 Гърция, Португалия
Правителство	53	80	26 Франция	80 България
Регионална или местна администрация	7	2	1 Кипър, Малта	12 Франция, Полша
НПО и благотворителни организации	6	0	0 България, Кипър	21 Франция
Религиозни институции	2	0	0 (8 държави)	4 Италия
Частни компании	3	1	1 (11 държави)	5 Германия
Самите граждани	13	2	3 Румъния	27 Австрия

За важността на ролята на ЕС в борбата с бедността са дадени следните оценки: ЕС – 74%; България – 86%; Франция – 60%; Малта – 91%. В ЕС 20% считат, че тази роля не е важна, в България – 9%, в Малта – 6%, във Франция – 33%.

На въпроса „На кои области **правителството** трябва да придаде приоритетно значение с цел излизане от бедността?“, отговорите са представени в табл. 6.

Таблица 6

Области, на които правителството трябва да придаде приоритетно значение с цел излизане от бедността (%)

Действия на ЕС	ЕС	България	min	max
Осигуряване на икономически растеж с цел подобряване на стандартите за живот	38	68	23 Люксембург	68 България
Подобряване на достъпа до дневни центрове / предучилищно образование (0-3 г.)	17	15	7 Литва	30 Германия
Достатъчно и редовно увеличаване на социалните ползи/пенсии	29	45	12 Великобритания	46 Кипър
Предлагане на обучение и квалификация	38	25	21 Гърция	56 Дания
Предлагане на възможности за работа	60	71	43 Дания	81 Унгария
Борба с всички видове дискриминация	20	11	10 Латвия	31 Швеция
Подпомагане на бедните за достъп до подходящи жилища на достъпни цени	38	20	16 Литва	54 Франция

Възстановяване на бедните райони	27	33	11 Люксембург	44 Вели- кобрита- ния
Подпомагане на бедните за получаване на достъп до банкови и финансови услуги	10	11	5 Малта	18 Гърция
Подобряване на достъпа до социалните услуги (продължителни грижи, услуги за децата, здравеопазване и др.)	27	35	17 Испания	38 Германия
Консултиране на хората как да избегнат задлъжнялостта	25	8	8 България, Румъния	40 Люк- сембург
Няма ефективни пътища за помощ да се излезе от бедността	1	1	0 (17 държави)	2 Австрия

3. Ключови детерминанти на приобщаващия растеж

През последните години въпросите, свързани с намаляването на бедността и социалното изключване, биват коментирани неизменно в контекста на т.нар. приобщаващ растеж. Вписан в стратегия „Европа 2020” като приоритетен, приобщаващият растеж все по-често бива подчертаван в политическите анализи, социално-икономическите стратегии, програми и планове за развитие на редица правителства на държави, намиращи се не само в, но и извън границите на Европейския съюз. В доклад на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (OECD, 2014) се прави заключение, че икономическият растеж, въпреки ключовата му роля за увеличаването на съвкупния доход, не е достатъчно ефективен в осигуряването на устойчиви постоянни темпове на подобрене в благосъстоянието на хората в едно общество. Основната причина за това се крие в невъзможността, ползите от растежа да бъдат разпределени справедливо, т.е. безпристрастно между членовете на различните социални групи. В този смисъл разбиранията за същността на икономическия растеж като количествено натрупване на допълнителен доход претърпяват известна промяна. Освен количествени натрупвания растежът трябва да води до качествени изменения, подпомагащи по-доброто функциониране на наблюдаваната система. Акцентът в тези качествени изменения следва да се постави върху човека и неговото развитие. В стратегиите за приобщаващ растеж фокусът е насочен именно към човека, към увеличаване на неговото благосъстояние чрез справедливо (пре)разпределение на доходите, насърчаване на социалното включване, подобряване достъпа до висококачествени здравни, образователни и социални услуги, насърчаване на заетостта чрез интегриране на младежите на пазара на труда, както и повишаване достъпа за търсещите работа.

В дискуссионен материал (OXFAM, 2014) концепцията за приобщаващия растеж е дефинирана като самостоятелна, отделена от концепцията за традиционния, „стандартен” икономически растеж. В материала е дадено работно определение за приобщаващ растеж, изведено въз основа на ключови елементи, описващи същността му. Според определението приобщаващият растеж:

1. съдържа по-широки цели от увеличаване размера на доходите и на brutния вътрешен продукт. Правителствата следва да прилагат проактивни политики за постигането на тези цели, тъй като растежът не дава автоматично положителни резултати;

2. трансферира доходите в човешко развитие и подобряване на благосъстоянието;

3. подпомага всички социални групи, включително и най-маргинализираните;

4. намалява бедността и неравенството;

5. се фокусира не само върху разпределението на резултатите, но и в насърчаване на активното участие в икономиката, както и в нейното управление;

6. насърчава устойчивото използване на природните ресурси и опазването на климата.

За реализирането на модела на приобщаващ растеж се изискват целенасочени усилия както от страна на публичния, така и от страна на частния сектор. Публичните институции следва да са ангажирани в разработването на политики и стратегии за справяне с бедността, неравенството, социалното изключване. Частният сектор от своя страна следва да е активен партньор на държавата в реализиране на мерките за стимулиране на заетостта и ограничаване на безработицата чрез разкриването на нови работни места. В страните и регионите, където публичният ресурс, отделен за социално подпомагане, е недостатъчен, бизнесът трябва да се включи в ролята на доставчик на работни места, респективно, на достъпни стоки и услуги за хората, живеещи в лишения. В този смисъл ключов фактор за постигането на приобщаващ растеж може да се окаже дейността на фирмите, прилагащи т.нар. *модел на приобщаващ бизнес*.

Важен момент в реализирането на политиките за постигане на приобщаващ растеж е наличието на подходящи индикатори за оценка на неговите измерения. Подобен набор от индикатори, формиращи цялостната рамка за растеж, предлага в свое изследване Азиатската банка за развитие (Asian Development Bank, 2011). Рамката обхваща общо 35 индикатори в следните области: бедност и неравенство; икономически растеж и заетост; ключови инфраструктурни фондове; достъп до образование и здравеопазване; достъп до основна комуникационна инфраструктура и услуги; равенство между половете и възможности; мрежи за социална сигурност; добро управление и институции.

4. Приобщаващият бизнес – инструмент за намаляване на бедността и социално включване

Моделите на приобщаващия бизнес предоставят уникален начин за осъществяване на бизнеса, при който всички участващи страни печелят. За компаниите моделите на приобщаващия бизнес предоставят възможност за растеж и конкурентно предимство. За държавата приобщаващият бизнес е ефективен подход за социално-икономически растеж и развитие. За населението моделите на приобщаващ бизнес са източник на заетост, устойчиви доходи, социално включване и за по-добър живот.

Върху развитието и реализацията на идеята за приобщаващ бизнес обединяват ресурсния си потенциал организации като ADB, DFID, Endeva, GIZ, G20, IDB, IFC, JICA, SIDA, UNDP, USAID, WBCSD. Всяка от тях има собствено определение за приобщаващия бизнес, но общото в тях е търсенето на синергия между потенциала на хората от дъното на пирамидата и бизнеса. WBCSD дава следното определение: „Устойчиви бизнес решения, които излизат извън рамките на филантропията и разширяват достъпа до стоки, услуги и възможности за препитание на общностите с ниски доходи по комерсиален начин. Приобщаващият бизнес води до създаването на възможности за заетост на общностите с ниски доходи – пряко или чрез вериги на стойността на компании като доставчици, дистрибутори, търговци на дребно и доставчиците на услуги. Алтернативно, компаниите могат да разработят начини за доставка на достъпни продукти и услуги за задоволяване на основни нужди от храна, вода, канализация, жилищно настаняване и здравеопазване. Или, те могат да разработят иновативни бизнес модели, за да се подобри достъпът до ключови фактори за развитие, като например енергетика, комуникации, финансиране и застраховане.” (Asian Development Bank. December 2013)

Алиансът за приобщаващ бизнес (Inclusive Business, 2008) представя ползите за бизнеса и общността от вграждане на приобщаващия бизнес по следния начин (табл. 7).

Таблица 7

Ползи от включване на общностите с ниски доходи в приобщаващ бизнес

Общностите с ниски доходи като доставчици или дистрибутори	
<i>Ползи за бизнеса</i>	<i>Ползи за общността</i>
Сигурност на доставките	Справедливи цени и ползи
Проследимост и контрол на качеството на суровините	Гарантиран пазар
Ниски транзакционни разходи	Създаване или увеличаване на работни места
Споделен риск	Обучение и техническа помощ
Достъп до знания и локални мрежи	Трансфер на знания и технологии

По-добри връзки с правителството	Достъп до финансиране
Позициониране в честната търговия	Бизнес среда и инвестиционен климат
Общностите с ниски доходи като потребители	
<i>Ползи за бизнеса</i>	<i>Ползи за общността</i>
Достъп до нови пазари	По-добър достъп до качествени продукти и услуги
Увеличаване на доходността	По-ниски и достъпни цени
Увеличаване стойността на марката и позициониране за осигуряване на бъдещ пазарен растеж	По-добро качество на живота
Трансфер на иновативни продукти до сегашните пазари	Увеличаване на производителността

Опитът на Бразилия за изграждане и усъвършенстване на модели за приобщаващ бизнес е представен в отговорите на 13 въпроса (Teodósio, A., Comini, G., 2012). Според авторите на студията значителна част от тези отговори са валидни за България и Литва.

Таблица 8

Полепа за търсене на възможности за усъвършенстване на приобщаващия бизнес

Въпроси	Най-често получавани отговори в Бразилия
1. Какви са основните проблеми за подобряване условията на живот на бедните?	Неефикасни публични политики
	Ниска квалификация при конкуриране за работа на пазара на труда
	Слаба мобилизация на бедните
	Липса на интерес към бедността от страна на компаниите
	Трудности при достъпа до продукти и услуги, консумирани от богатата и средната класа
	Трудности при получаване на кредит за финансиране на проекти за бедните
2. Защо бедните имат трудности при създаване на печеливш и устойчив бизнес?	Липса на квалификация
	Невъзможност за финансиране с ниско лихвени кредити
	Липса на връзки с пазарите
	Невъзможност за доставяне на продукти и услуги за компании
3. Какъв е приносът на бедните за развитие бизнеса на компаниите?	Липса на подкрепа от НПО
	Познания за реалностите за нискодоходните пазари
	Мотивация и ангажираност в работата
	Хуманизиране на пазарите
	Иновативност и гъвкавост при решаване на проблемите
	Технологии, произтичащи от традиционни знания
4. Кои сегменти следва да насърчава приобщаващият бизнес?	Развитие на екологично отговорни технологии
	Публичен сектор
	Големи компании
	Микро- и малки предприятия
	Кооперации
	НПО
Средни предприятия	

5. Кои сегменти следва да насърчават с имущество приобщаващия бизнес?	Големи компании
	Публичен сектор
	НПО
	Кооперации
	Микро- и малки предприятия
	Средни предприятия
6. Защо големите транснационални компании се интересуват от приобщаващия бизнес?	Възможности за бизнес
	Натиск от обществото и потребителите
	Ангажираност в изкореняване на бедността
	Въвличане на НПО
7. Кои възможности за бизнес са по-жизнеспособни за насърчаване на приобщаващия бизнес?	Продукти, основаващи се на местното биологично разнообразие
	Устойчиво селско стопанство
	Достъп до медии (мобилни телефони, интернет и др.)
	Храна и хранителни добавки
	Достъп до вода и санитария
	Продукти за почистване и хигиена
	Транспорт
8. Кои възможности за бизнес на компанията са по-жизнеспособни за насърчаване на приобщаващия бизнес?	Създаване на продукти и услуги за бедните
	Окуражаване на партньорските компании да приемат продукти и услуги от бедните
	Открит и прозрачен диалог с местните общности
	Приобщаване на продукти и услуги, създадени от бедните
	Улесняване на достъпа до кредити за бедните
	Адаптиране на цените до реални цени за бедните
	Преконализиране на логистичната стратегия (пакетиране, транспортиране, дистрибуция и др.)
9. В коя сфера компанията е ангажирана или желае да се ангажира повече с приобщаващ бизнес?	Връзки с общностите
	Мениджмънт на персонала
	Висш мениджмънт
	Производство
	Маркетинг и дистрибуция
	Логистика и връзки с доставчиците
	Финанси
10. Кои сектори от компанията срещат по-големи трудности в ангажираността си с приобщаващ бизнес?	Финанси
	Висш мениджмънт
	Производство
	Мениджмънт на персонала
	Маркетинг и дистрибуция
	Логистика и връзки с доставчиците
	Връзки с общностите
11. Кои са основните движещи фактори за приобщаващ бизнес в страната?	Желание на организациите да насърчават приобщаващия бизнес
	Наличие на работна сила
	Печеливш бизнес, осъществяван с бедните
	Влияние върху репутацията на организацията
	Законодателство
	Осведоменост на общностите по темата
	Осведоменост на клиентите по темата
	Въздействие/натиск от НПО
	Желание на организациите да насърчават приобщаващия бизнес

12. Кои са основните бариери за приобщаващ бизнес в страната?	Желание на организациите да насърчават приобщаващия бизнес
	Законодателство
	Печеливш бизнес, осъществяван с бедните
	Наличие на работна сила
	Осведоменост на общностите по темата
	Осведоменост на клиентите по темата
	Влияние върху репутацията на организацията
	Въздействие/натиск от НПО
13. Какво е вашето критично отношение към приобщаващия бизнес?	Компаниите са заинтересувани само от продажбата на продукти и услуги на бедните
	Нямам критично отношение към приобщаващия бизнес
	Това не е ефективна стратегия за подобряване качеството на живот на бедните
	Това е утопия, защото компаниите не се интересуват от бедните
	Идеята не е жизнеспособна заради законодателството
	Бедните никога няма да получат достъп до малки суми нисколихвени кредити
	Идеята не е жизнеспособна, защото компаниите няма да променят тяхната стратегия за управление
	Наемането на бедните от бизнеса е патернализъм

За Азиатската банка за развитие (ADB) “Приобщаващият бизнес е все по-популярен пазарен подход, който преследва печалби, докато генерира споделена стойност с по-бедните слоеве на обществото. Приобщаващият бизнес е търговски устойчиво предприятие, чийто основен бизнес модел е предназначен да осигури споделени облаги в мащаб, докато се обръща към системната бедност на групи с ниски доходи (като тези, които живеят с по \$ 3 на ден – около три пети от населението в развиващите се страни в Азия и Тихия океан). Подходите на приобщаващия бизнес се стремят да максимализират както печалбата, така и социалното въздействие. Те интегрират бедните хора в мейнстрийм икономиката, като (а) потребители, чрез предоставяне на основни стоки и услуги, които значително подобряват живота на хората, като поставят въпроси като достъп, осигуримост, качество и избор; (б) доставчици или дистрибутори, като създават доходносни възможности чрез инкорпориране на основата на пирамидата (хора с по-ниска доходи) в техните вериги на стойност; и (в) служители, чрез създаване на прилични работни места, от които се възползват безработни, работници с непълна заетост и ниски доходи.”

Азиатската банка за развитие е разработила, предлага и подкрепя прилагането на портфолио от модели за приобщаващ бизнес (Inclusive Business Potential at the ADB). В Таблица 9 са представени 16 модела.

Таблица 9
 Портфолио от модели за приобщаващ бизнес на Азиатската банка
 за развитие

Плащане при ползване (Pay-Per-Use)	Подход, при който потребителите заплащат по-ниска цена за продукт за еднократно ползване, обществена услуга, индивидуален продукт или услуга, понякога на наемни начала. Този подход предоставя по-добро съотношение полезност/цена, отколкото закупуването на домакински уреди като фенери или филтриращи приспособления и постига предвидими парични потоци.
Без излишества (No Frills)	Опростена услуга, която посреща основните нужди на бедните при изключително ниски цени и въпреки това генерира положителни парични потоци и печалба чрез големи обороти, оптимизирано използване на активите и специализация на услугите.
Параквалификация (Para-Skilling)	Съчетава услуги от типа „Без излишества” с реорганизираните услуги и процеси в набор от раздробени, лесни, стандартизирани задачи, които могат да бъдат извършвани от работници без специални квалификации.
Споделени канали (Shared Channels)	Мрежи за разпространение, които достигат до отдалечени пазари чрез споделени канали, пренасяйки продукти и услуги през съществуващи платформи за продажби и дистрибуция, като по този начин дават възможност на бедните хора да си позволят социално-полезни стоки.
Договорено земеделие (Contract Farming)	Система за обвързано с договори производство, която осигурява снабдяване от голям брой малки ферми или производители (обикновено селски). Контракторът организира снабдителската мрежа, предоставя жизненонеобходимите ресурси, спецификации, обучение и заеми на своите доставчици, а доставчиците предоставят договореното количество специализирана продукция при справедливи и гарантирани цени.
Директно снабдяване (Deep Procurement)	Вид директно снабдяване, което заобикаля посредниците и достига до основата на икономическата пирамида, като прави възможни директните покупки от големи мрежи от производители с нисък доход и фермери в селски пазари, при което често се предоставя обучение за повишаване на качеството и други спецификации.
Обучение, базирано на търсенето (Demand-Led Training)	Обучение, базирано на търсенето, което прилага модел за оползотворяване на пазарни ниши, при който предприятията плащат на трети страни да идентифицират, обучат и пласират работници за места на границата между формалния и неформалния сектор.
Мобилни пари (Mobile Money)	Модел, който позволяват на бедните достъп до и трансфер на парични средства извън традиционните канали за финансови услуги, често чрез мобилни устройства или алтернативи на клоновите структури на банките.

<p>Микрокредити и базирани на опита потребителски кредити (Microcredit and Experience Based Consumer Credit)</p>	<p>Предоставяне на заеми в малки размери, често чрез групово заемане към бедни, които обичайно не могат да получат достъп до заеми от банки, поради липса на обезпечение и формална кредитна история. Потребителското кредитиране, базирано на опит, генерира допълнителни доходи под формата на лихви, чрез заемане на клиенти, за които компанията знае, че са кредитоспособни на база бизнес отношения с тях в миналото – алтернатива на формалната кредитна история. Този модел обикновено се използва от компании извън финансовия сектор, въпреки че някои от тях имат дъщерни дружества кредитни институции.</p>
<p>Микроспестявания (Micro-Savings)</p>	<p>Малки спестовни сметки, предлагани на индивиди с ниски доходи, които имат ниски или нямат изисквания за минимален баланс по сметка и такси за поддръжка, даващи възможност за спестяване на малки суми пари.</p>
<p>Микрозастраховане (Micro-Insurance)</p>	<p>Малки застрахователни продукти, предлагани като допълнителна услуга към линии за микрокредитиране, които са проектирани за посрещане на нуждите и са съобразени с паричните потоци на тези, които са изключени от обичайните застрахователни мрежи. Типично разпространявани чрез пакетни услуги или други непосредствени модели.</p>
<p>Земеделие: Обединяване на дребни стопанства (Agriculture: Smallholder Farmer Aggregators)</p>	<p>Обединено събиране на реколта и суровини от дребни производители за снабдяването на големи вериги. За да се гарантират стабилни доставки, много от обединителите предоставят на фермерите услуги като заеми, съхранение и транспорт, както и посадъчен материал на ниски цени, торове и обучение за подобряване на реколтата (особено в областта на продукти с висока добавена стойност като биоземеделие и специализирани култури).</p>
<p>Търговия: Дистрибуция и продажби чрез подобрени неформални магазини (Retail: Distribution and Sales through Improved Informal Shops)</p>	<p>Включва усилията на компаниите да създадат механизъм за достъп до пазара, който използва (и надгражда) съществуващите неформални мрежи за дистрибуция и продажби, за продажбата на социално-полезни продукти чрез многобройни фрагментирани и неорганизираните магазини.</p>
<p>Образование: Частно професионално обучение (Education: Private Vocational Training)</p>	<p>Училища за професионално образование, които предлагат ограничен набор от високо стандартизирани квалификации, типични за сферата на услугите, на напускащи училище индивиди с нисък доход или търсещи работа, използвайки параспециалисти учители. Предложенията понякога са допълнени с услуги по заетостта.</p>

<p>Инфраструктура: Генериране на електричество и за селските райони от вида “Последна миля” и градски будки за вода. (Infrastructure: “Last-mile” rural micro-grid electricity generation and urban water kiosks)</p>	<p>Инфраструктурата от типа „последна миля” на ниво общност, пряко цели разрешаването на проблема с инфраструктурните доставки, като предоставя достъп до комунални активи. В случая с електрическата енергия домакинствата с ниски доходи в селските райони се свързват директно с мини-мрежа, захранвана от независим енергоизточник. В случая с водата, будки, създадени в бедни квартали и околновръстни райони, извън обхвата на комуналната мрежа, предоставят на бедните клиенти вода на по-ниска цена от алтернативите като бутилираната вода или водоноските. Може да включва също и активи като платени тоалетни.</p>
<p>ИКТ: Мобилни нефинансови услуги (ICT: Mobile-enabled non-financial services)</p>	<p>Мобилните бизнес модели са тези, които целят да използват телефоните собственост на хора с нисък доход за предоставяне на важна информация или транзакции за голям брой сектори като селско стопанство, здравеопазване или дори препитание.</p>
<p>Капилярност на дистрибуцията: Дистрибуция чрез специализирани продажбени екипи (Distribution capillarity: Distribution through dedicated sales force)</p>	<p>Модели, включващи специализирани търговски екипи, които наемат и обучават местни агенти с цел достигане в дълбочина в общностите с цел продажба и дистрибуция на социално-полезни стоки, избягвайки магазините и други канали, с цел облекчаване на (честно селското) бедното население за достъп, който иначе едва ли биха получили.</p>
<p>Жилищно обезпечаване: Нискобюджетно настаняване (Housing: Value for money housing)</p>	<p>Прави притежаването на жилище възможно за купувачи с по-ниски доходи чрез комбинация от добро съотношение качество/цена и улеснен достъп до ипотечно кредитиране. Домът е най-голямата инвестиция, която повечето хора правят някога и те трябва да са убедени, че тя си заслужава усилията, което често може да се стори рисковано. Нискобюджетното жилищно обезпечаване балансира желанията (с акцент върху качеството, специалните характеристики и обществената среда) и финансовите възможности (с размери на имотите и различен разгънат дизайн в различни ценови диапазони и различни характеристики, които намаляват цената за собственост). Тъй като моделът се крепи на достъпа до финансиране, той доста често включва помощ за новодошците – често първите в семейството – за успешното приключване на процеса на кандидатстване.</p>

В света е реализиран значителен брой добри практики. Изучаването и адаптирането на моделите на приобщаващ бизнес е предпоставка за намаляване на бедността и социално включване и една възможност за изкачване към върха на пирамидата. Приобщаващият бизнес е необходим на България не само заради мястото, което ни отрежда статистиката на бед-

ността и социалното изключване в Европа, а поради потенциала, който философията на този вид бизнес притежава. За неговото разгръщане и утвърждаване е необходимо да бъдат преодолені като минимум *десет причини, по които приобщаващият бизнес получава забавяне или застои* (Ashley, C., Harrison, T., Schramm, C., 2014), а именно:

1. Промени в управлението;
2. Липса на достъп до капитали;
3. Партньорствата се забавят или не се осъществяват;
4. Оперативни закъснения;
5. Регламенти, политики, действие или бездействие на правителството;
6. Макроикономически шокове;
7. Трудности при внедряване на модела в основната компанията;
8. Поемане на конкурентни приоритети;
9. Задачата е по-голяма от тази, която може да се реализира;
10. Бизнес моделът все още не е добър.

5. Важност и перспективи за внедряването на приобщаващия бизнес в селския туризъм на Литва

В целия свят икономическото развитие се основава на седемнадесетте глобални цели за устойчиво икономическо развитие, формулирани през 2015 г., сред които най-важни са: намаляване на бедността, неравенството, намаляване на негативните последствия от изменението на климата. Днешната стратегия за икономическо развитие на Литва, както и тази на страните от Европейския съюз, е основана на социалната пазарна икономика, за която един от най-важните приоритети е приобщаващият растеж (*inclusive growth*), свързан с увеличаване равнището на заетост, социалната и териториална кохезия.

В осъществяването на целите, свързани с икономическото развитие на Литва като регион, съпроводено с реализацията на програмата за развитие на Европейската комисия „Европа 2020”, особено важна роля се пада на приобщаващия бизнес. Приобщаващ бизнес означава устойчиви бизнес решения, които надхвърлят пределите на филантропията и осигуряват снабдяване със стоки, услуги и други жизнени потребности за населението с ниско равнище на доходите по достъпен за него комерсиален способ. В изследванията моделите на приобщаващ бизнес се обособяват по следния начин (Action 2020, 2014):

1) създаване или усилване на конкурентоспособността, осигуряване преимущества за бизнеса, гарантиращи предимство пред конкурентите и повече възможности за избор на делови партньори;

2) създаване на благоприятна стратегия за доставки по веригата. Приобщаващият бизнес привлича местните ресурси, като правило местните производители, създавайки възможност за включване в бизнеса;

3) увеличаване предлагането на работна ръка – привлекателно за бизнеса, тъй като привличането на местна работна сила е свързано с по-малки разходи;

4) създаване на иновации. Появата на нови доставчици на стоки или услуги винаги е свързана с нови идеи, с нови начини на мислене и влияе позитивно на бизнеса.

Приобщаващият бизнес може да се осъществява в различни отрасли, такива като: селско стопанство, здравеопазване, образование, финанси, туризъм и други. Предварителни изчисления показват, че в световен мащаб приобщаващият бизнес е в състояние значително да увеличи броя на населението в средната класа. Според прогнози за първи път през 2022 г. броят на населението от средната класа ще се изравни с броя на най-бедните – около 3.2 млрд. души (Kharas, H., Gertz, G., 2010). Изменението на средната класа от населението в отделните региони и като цяло в света за периода 2009–2030 г. е представено в Таблица 11.

Средната класа има голямо значение за икономиката, тъй като потреблението на домакинствата е един от най-важните фактори, влияещи върху изменението на съвкупното търсене. Колебанията в общото търсене пряко влияят върху обема на инвестициите и мащабите на производството. Поради тази причина промяната в потреблението на домакинствата, в зависимост от равнището на доходите в страната, има силно влияние върху устойчивото развитие. Освен комерсиални, приобщаващият бизнес съдейства за достигне значимите цели на социалната интеграция.

Таблица 11

Изменение в средната класа на населението в света за периода 2009-2030 г. (млн. души и %)

Година	2009		2020		2030		Темп на нарастване 2009-2030
	млн. души	%	млн. души	%	млн. души	%	%
Северна Америка	338	18.0	333	10.0	322	7.0	-4.7
Европа	664	36.0	703	22.0	680	14.0	2.4
Централна и Южна Америка	181	10.0	251	8.0	313	6.0	72.9
Азиатско-тихоокеански регион	525	28.0	1 740	54.0	3 228	66.0	514.9
Южна Африка	32	2.0	57	2.0	107	2.0	234.4
Близкия изток и Северна Африка	105	6.0	165	5.0	234	5.0	122.9
Свят	1845	100.0	3 249	100.0	4884	100.0	167.7

Източник: Kharas, Gertz, 2010, 4.

Развитието на приобщаващия бизнес в Литва е особено важно поради актуалността на проблема с бедността. През 2013 г. в Литва под равнището на бедност живеят 19,1% от населението. Населението под прага на бедността за година се увеличава с 2,1% и през 2014 г. достига до 22,2%. Идеята и ролята на приобщаващия бизнес е значима за Литва, особено за селските региони, поради различието в икономическото развитие в градовете и селските местности. В този случай развитието на бизнеса може не само да създаде нови работни места или по-евтини стоки и услуги, но и да допринесе за културното разнообразие, създаването на нови образователни програми в области като здравословен начин на живот, развитие на децата, младежта и обществото като цяло. В селските местности се забелязва икономически застой, възникващ вследствие липсата на работни места, емиграцията, намаляване броя на населението в трудоспособна възраст (Siburienė, J., 2014).

Състоянието на пазара на работна сила в литовските градове и села съществено се различава, както е показано в Таблица 12.

Таблица 12

*Безработица в градските и селските райони на Литва
за периода 2005–2014 г. (%)*

Година Показател	2005	2009	Темп на нарастване не 2005- 2009	2010	2014	Темп на нарастване не 2010- 2014	Темп на нарастване 2005-2014
1. Безработица							
-- град	8.6	5.7*	-33.7	15.9	8.4	47.2	-2.3
-- селски район	7.6	6.7*	-11.7	22.7	16.1	-29.1	111.8
2. Безработни, преди заети в селското стопанство, горското стопанство, риболов							
-- град	4.7	4.0	-14.9	3.5	1.7	-51.4	-63.8
-- селски район	13.2	9.8	-25.8	10.7	7.5	-29.9	-43.2
3. Безработица сред младежи на възраст 15–24 години							
-- град	15.6	29.3	87.8	31.4	19.9	-36.6	27.6
-- селски район	16.8	32.7	94.6	43.0	24.6	-40.0	46.4

* Данни за 2008 г. Изчислено от автора по данни от Управление „Статистика на Литва”.

Важно направление за увеличение на заетостта, вкл. и младежката, е възможността за развитие на селския туризъм. Като направление на приобщаващия бизнес са дейностите от селския туризъм и развитието на свързаните с него услуги, което би способствало за увеличаване броя на работните места и нарастване на заетостта, подобряване качеството на

живот в селските райони, създаване на допълнителни източници на доход за недостатъчно осигурените селски жители, вкл. младежта. Използвайки възможностите на моделите за приобщаващ бизнес за гъвкави решения, на първо място започващите отново да работят или започващите за първи път да работят, си създават по-благоприятни условия за придобиване на подходящи по качество стоки и услуги и подобряване на възможността за получаване на бъдещи доходи и работни места. От друга страна, предприетието, привличащо нови доставчици на стоки и услуги, винаги се свързва с нови идеи, с нови начини на мислене. По този начин придобива преимущество за последващото си развитие.

Приобщаващият бизнес в сферата на селския туризъм може да се развива в следните насоки: 1) поддържане на селския туризъм, развивайки и разширявайки доставките на органични селскостопански и натурални продукти (месо, яйца, мед, зеленчуци, плодове, ягоди, горски плодове, гъби и т.н.), традиционните занаяти и образователни програми както училищни, така и познавателни програми за цялото общество; 2) създаване и развитие на туристически лагери в селските местности (с изключение на горските масиви).

Услугите на селския туризъм се осигуряват във фермата или индивидуалното жилище, където туристите се настаняват, хранят, почиват (развличат се) и други. За предоставянето на различни продукти и услуги могат да се включват различни доставчици, осигуряващи различни органични селскостопански и натурални горски продукти, занаятчийски, кулинарни, етнографи, народни майстори и обучаващи майстори от различни направления (природа, история, здравословен начин на живот и т.н.), представено на табл. 13.

Услугите на туристическия лагер се характеризират с краткото време, необходимо за организация на отдиха и (или) спалните места в палатки или жилищни помещения в зоните за отдих, селско стопанство, горско стопанство и други територии, където са оборудвани къмпинги. Условията в лагера следва да отговарят на санитарните, хигиенните и други видове изисквания. В качеството на допълнителни услуги могат да се предоставят различни познавателни, образователни програми, органични селскостопански продукти, хранителни продукти и т.н.

Селският туризъм е неразривна част от туризма на Литва. Това се потвърждава от нарастващия брой селски ферми и места в селските ферми, представено в Таблица 14. Броят на селските ферми за периода 2005–2009 г. се увеличава с 47,7%, а местата в тях се увеличават с 81,6%, докато броят на посетителите нараства с 58,3%. Увеличението се запазва и през периода 2010–2014 г. – съответно 12,2%, 19,3% и 36,4%.

Селският туризъм (наричан още зелен или екологичен туризъм) е привлекателен не само за гражданите на Литва, но и за чуждестранните гости, по-голяма част от които са граждани на Полша, Русия, Германия и Латвия.

Таблица 13

Сфери за привличане на населението с ниско равнище на доходи във веригата на създаване на стойност в селския туризъм

Верига на създаване на стойност в селския туризъм	Сфери за привличане на населението с ниско равнище на доходи във веригата на създаване на стойност в селския туризъм						
	техническо обслужване и услуги	различни видове дейност	различни занаяти	снабдяване със селски продукти за хранене	аренда на транспорт (велосипеди, лодки)	животновъдни ферми	строителство
Чифлик за селски туризъм / Туристически лагер	А	А	А	А	В	В	В
Аренда на транспорт (велосипеди, лодки)	А	С	С	С	В	С	С
Обществено хранене (кафенета, ресторанти)	А	С	В	А	С	С	С
Сувенирни магазини	А	А	А	В	С	А	С
Доставчици на образователни програми	В	А	А	В	В	А	С

Интензивност на услугите: А – висока; В – средна; С – ниска.

Таблица 14

Характеристики на селския туризъм в Литва за периода 2005–2014 г.

Показатели	Година		Темп на нарастване 2005-2009 (%)	2010	2014	Темп на нарастване 2010-2014 (%)	Темп на нарастване 2005-2014 (%)
	2005	2009					
1. Селски ферми (брой)	398	588	47.7	590	662	12.2	66.3
2. Места в селски ферми (брой)	6735	12230	81.6	12421	14823	19.3	120.1
3. Посетители в селски ферми (хил. души)	155.0	245.4	58.3	227.5	310.4	36.4	100.3

Източник: Изчислено от автора по данни от Управление „Статистика на Литва”

Селският туризъм има редица особености в сравнение с другите видове туризъм: той е културно и социално явление, характеризиращо се със сезонност (*Rekreacija ir turizmas*). Сезонните фактори следва да бъдат редуцирани, за да се осигури стабилност на доходите за заетите в сектора. Резултатите от функционирането на селските ферми зависят от предоставяните услуги и тяхното качество. Важни са различни услуги, вкл. настаняване, пребиваване, хранене и други. Услугите, свързани с храненето, се организират по различни начини: 1) хранене заедно със собствениците на фермата за селски туризъм; 2) кухненско самообслужване; 3) предприятие за обществено хранене; 4) смесено хранене посредством използване на по-горе изброените способности.

Услугите в селския туризъм, оказвани от селските жители, са алтернативен вид дейност. Природното богатство на отделните региони в Литва и тяхното разнообразие, се допълват с културното наследство и относително добрата транспортна мрежа, способстваща за развитието на туризма. Тези услуги все повече и повече набират популярност сред градското население на страната. Селският туризъм се превръща в спомагателен вид бизнес в сферата на селското стопанство и създава 30-40% от доходите, което го определя като важно направление за регионалното развитие. Увеличението на броя на селските туристически ферми свидетелства, че в бъдеще в Литва ще се развива местният туризъм. Но не рядко се налага да се сблъскваме с проблеми в селския туризъм: липса на навици за организация на различни видове дейности, отсъствие на навици у доставчиците на туристически услуги в рамките на процеса по подготовка за приемане на посетителите, лошо владеене или невладеене на чужд език, недостиг на финансови ресурси, недостатъчна информация и знания, липса на маркетингова практика.

За развитието на селския туризъм е необходимо по-широко участие на селските общности в дейността. Това позволява на местната общност да развива местната икономика и да повиши жизненото равнище в региона. По-нататъшното развитие на селския туризъм зависи от непрекъснатото усъвършенстване на веригата за осигуряване на предлаганите услуги, включвайки заобикалящото селско население в доставката на традиционни селскостопански продукти и предлагането на нови услуги на посетителите (запознаване с различни за конкретния регион традиционни занаяти и продукти на националното наследство, ритуали на литовската баня и т.н.). Опитът показва, че селският туризъм включва в своята дейност местното население в предоставянето на услуги. Това води чрез увеличаване на доходите до намаляване на бедността и ограничаване на социалната изолация в селските райони.

6. Приоритети в борбата с бедността – решения за България

Три от 11 тематични цели, заложи в Споразумението за партньорство на Република България, очертаващо помощта от европейските структурни и инвестиционни фондове за периода 2014–2020 г. се отнасят пряко към борбата с бедността и социалното включване (Споразумение за партньорство на Република България, 2015). Изборът на България да използва ЕСИФ и тематичните цели са свързани с прилагане на три типа критерии: *нужди за развитие*, (нормативни) *ангажименти* като държава-членка и *потенциал* за развитие.

Стратегическият приоритет за финансиране 1. Образование, заетост, социално включване и здравеопазване за приобщаващ растеж е свързан с достигане на тематични цели 8, 9 и 10.

Тематична цел 8 Насърчаване на устойчива и качествена заетост и подкрепа за мобилността на работната сила е свързана с подкрепата за достъп до заетост за търсещите работа и неактивните хора с ефективни инициативи, подобряване на качеството на работната сила и интегриране на младите хора, които нито учат, нито работят, на пазара на труда. Общият обем на финансиране е над 627 млн. евро;

Тематична цел 9 Насърчаване на социалното приобщаване и борба с бедността и дискриминацията е насочена към: осигуряване на достъпни и качествени услуги за пълноценно социално включване и реализация на права; подкрепа за активно социално включване на групи със специални потребности и роми; подкрепа за по-добро качество и достъпност на здравните услуги; подкрепа за интегрирани мерки, съчетаващи дейности за подобряване жилищните условия на маргинализирани общности като ромите с такива за достъп до заетост, образование, социални и здравни услуги; институционално развитие за борба с бедността. Общият размер на финансирането е 1.2 млрд евро.

Тематична цел 10 Инвестиции в образование, обучение и в професионална квалификация за умения и учене през целия живот е с общ размер на финансирането над 503 млн. евро, които са насочени към: мерки за намаляване на преждевременното напускане на училище; мерки за подобряване на качеството, ефективността и достъпността на висшето и равносложно на него образование; мерки за подобряване качеството на професионално обучение; развитие на обучение през целия живот; изграждане на капацитет и управление на човешките ресурси за научни изследвания и иновации.

Реализирането на тематични цели 8, 9 и 10 е основано на политиките в областта на пазара на труда, сферата на образованието, социалното подпомагане и пенсионното дело и регионалната политика (Бедността в България, 2016), представено в табл. 15.

Таблица 15

Политики в областта на национален приоритет 1 Образование, заетост, социално включване и здравеопазване за приобщаващ растеж

Политики	Насоченост	Действия
Политики на пазара на труда	Създаване и засилване на вниманието към новите работни места и увеличаване на заетостта с цел създаване на възможности за младите и нискоквалифицираните на пазара на труда.	Формиране на политика по доходите с ефект върху заетостта и новите работни места. Лостове: Обвързване на ръста на минималната работна заплата с регионалните различия; Преразглеждане на системата на минималните осигурителни доходи.
	Промени в трудовите норми с цел провокиране на по-висока икономическа активност сред младежите.	Осигуряване на по-лесно навлизане на пазара на труда и по-гъвкави форми на заетост, в т.ч. облекчаване на временната заетост, непериодичния труд и стажовете.
	Създаване на стимули за връщане на пазара на труда и адресиране на т.нар. капан на безработицата.	Промени в системата на обезщетения, които намаляват стимулите за продължително отсъствие от работа и ограничават загубата на трудови навици, в т.ч. чрез съкращаване на срока за получаване на пълно обезщетение.
	Фокус към програми със структурен ефект върху работната сила.	Насочване на разходните мерки към осигуряването на дългосрочна заетост и придобиване на умения, в т.ч. меки умения и работни навици в партньорство с бизнеса.
Политики в сферата на образованието	Осигуряване на по-голям избор и възможност за гъвкави форми на образование и иновативни решения	Децентрализация на системата; Усъвършенстване на ваучерния модел на финансиране и свързването му с частните училища; Развитие на различни форми на неформално образование.
	По-голяма автономност на училищата.	Оптимизиране избора на методи на преподаване и на учебния материал. Усъвършенстване на системата за външно оценяване; Въвеждане на система за проследяване на реализацията и придобиването на умения, отговарящи на пазара на труда.
	Ограничаване броя на отпадналите деца от основно и средно образование.	Фокусиране върху семейната среда. Въвличане на гражданското общество; Използване на неформални методи за работа с проблемните и отпадналите ученици.

	Фокусиране върху професионалните учебни заведения.	Въвеждане на дуалното образование; По-тясно взаимодействие с бизнеса при разработване на учебни програми, организиране на практики и модернизиране на учебните бази.
Политики в сферата на социалното подпомагане и пенсионното дело	Ясно дефиниране критериите за формиране на групата „бедните хора“.	Определяне и въвеждане на линия на бедността за целите на социалната политика и адекватно насочване на социалните трансфери; Адресиране на помощите към реално бедните.
	Фокусиране върху дълбоката бедност.	Въвеждане на доходен критерий, свързан с линията на бедността; Прилагане на диференциращ механизъм за помощите на база доходите на домакинството.
	Разграничаване на социална и осигурителна политика.	Изваждане на социалните пенсии от бюджета на НОИ.
	Увеличаване на възможности на хората с увреждания за получаване на трудов доход.	Акцент върху работоспособността на лицето, а не върху нетрудоспособността; Разглеждане на увреждането като „социален“, а не като тясно медицински феномен; Въвеждане на облекчени нормативи при наемане на хора с увреждания.
	Адресиране на факторите за бедност сред възрастните.	Стимулиране на личните пенсионни спестявания; По-дълго участие на пазара на труда, в т.ч. покачване на пенсионната възраст; Уеднаквяване на правилата за участие на пазара на труда за мъже и жени.
Регионални политики	Подкрепа за финансова децентрализация. Реструктуриране на данъчната система с цел увеличаване на собствените приходи в местните бюджети.	Обвързване на икономическата активност в регионите с формирането и състоянието на общинските бюджети; Създаване на реални стимули за подобряване на инвестиционния климат в общините.
	Насърчаване създаването на инвестиционни дестинации и партньорство между общините.	Прехвърляне рамките на административно-териториалното деление като ограничител на инвестиционната активност; Засилване привлекателността и съвместни действия за привличане на чуждестранни инвестиции; Предоставяне приоритет на индустриалните паркове; Ограничаване на административните и политическите рискове пред инвеститорите.

Стратегически приоритет 1. Образование, заетост, социално включване и здравеопазване за приобщаващ растеж и тематични цели 8, 9 и 10, както и политиките, осигуряващи условия за тяхната реализация, са в основата за разработване, развитие, адаптиране и реализация на моделите за приобщаващ бизнес като инструмент за борба с бедността и социално включване.

Заключение

В студията са представени фрагменти от пъзела, в който са преплетени бедността, социалното изключване и решенията, които могат да се вземат за тяхното преодоляване. Едно от тях, намиращо все по-голяма подкрепа в духа на глобалните цели за устойчиво развитие, е приобщаващият бизнес.

Различното лице на бедността в ЕС, с акцент върху България и Литва, е представянето с цел да се покаже разликата в равнищата на бедност, нагласата на обществото и ролята на заинтересованите страни, в т.ч. на бизнеса, за намаляване на социално-икономическото неравенство.

Приобщаващият бизнес е разгледан от позицията на приобщаващия растеж, в основата на който са поставени хората от дъното на пирамидата. Към тях са насочени моделите, разработвани от водещи институции, които изискват адаптиране към средата, в която се прилагат.

В студията доминира използването на табличния формат. Често информацията е без допълнителен коментар, което на читателя може да се стори недостатъчно, но тя сама по себе си е достатъчна, за да докаже тезата, която авторите си бяха поставили, а именно, че *приобщаващият бизнес е иновативен инструмент за преодоляване на бедността и социално включване. Чрез неговото прилагане е възможно постигане на устойчив, иновативен и приобщаващ растеж.*

Използвани източници

Институт за пазарна икономика. (2016). *Бедността в България. Образованието и заетостта като фактори за доходите и неравенството*. Свалено от http://www.bednostbg.info/var/docs/reports/Bednost_bg_16_IME.pdf

Съвет за икономическо развитие и социални политики. (2012). *Приобщаващ растеж: Заетост и социално включване*. Свалено от <https://www.president.bg/docs/1352302278.pdf>

Action 2020. (2014). *Business Solution. Basic Needs and Rights*.

Ashley, C., Harrison, T., & Schramm, C. (2014). *The 4Ps of inclusive business: How perseverance, partnerships, pilots and passion can lead to*

- success. Business Innovation Facility.* Свалено от https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a089b040f0b652dd00036a/BIF_4Ps_report_final_web.pdf
- Asian Development Bank. (2011). *Framework of Inclusive Growth Indicators: Key Indicators for Asia and the Pacific.* Изтеглено на 25 11 2016 от www.adb.org: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/29009/ki2011-special-supplement.pdf>
- Asian Development Bank. (December 2013). *Inclusive Business Potential at the ADB: A Preliminary Portfolio Assessment.* Свалено от <https://www.adb.org/sites/default/files/project-document/81016/inclusive-business-potential-adb.pdf>
- Ciburienne, J. (2014). The Youth Entrepreneurship and Gender Dimension: Lithuanian Case. *SGEM international multidisciplinary scientific conference on social sciences and arts. Vol. IV, Economics and Tourism. SGEM Conference on Political Sciences, Law, Finance, Economics and Tourism*, (стр. 875-882).
- European Commission. Special Eurobarometer 355. (2010). *Poverty and Social Exclusion.* Свалено от http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_355_en.pdf
- Kharas, H., & Gertz, G. (2010). *The New Global Middle Class: a cross-over West to East. In the book edited by Cheng Li. China's Emerging Middle Class: Beyond Economic Transformation.* Washington: DC: Brookings Institution Press.
- Lithuanian Statistics Data. (15 11 2016 г.). Свалено от <http://www.stat.gov.lt>
- OECD. (2014). *Report on the OECD Framework for Inclusive Growth.* Изтеглено на 25 11 2016 г. от www.oecd.org: www.oecd.org/mcm/IG_MCM_ENG.pdf
- OXFAM. (2014). *What is "Inclusive Growth".* Изтеглено на 25 11 2016 г. от <http://cafod.org.uk>: <http://cafod.org.uk/content/download/17223/133621/file/Inclusive%20Growth%20full%20paper.pdf>
- Rekreacija ir turizmas.* (15 11 2016 г.). Свалено от <http://www.rec.lt/kaimo-turizmo-marketingas/>
- SNV and World Business Council for Sustainable Development. (2008). *Inclusive Business. Profitable Business for Successful development.* Свалено от http://wbcsdservers.org/wbcsdpublications/cd_files/datas/business-solutions/social-impact/pdf/InclusiveBusiness-ProfitableBusinessForSuccessfulDevelopment.pdf
- Teodósio, A., & Comini, G. (2012). *Inclusive business and poverty: prospects in the Brazilian context.* Свалено от <http://www.scielo.br/pdf/rausp/v47n3/06.pdf>
- Tewes-Grادل, C., Gaalen, M., & Pirzer, C. (2014). *Destination Mutual Benefit: A Guide to Inclusive Business in Tourism.* German Cooperation, Enterprise Solutions for Development.
- United Nations. (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.* Свалено от http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E